

Hoofstuk 1

Probleemstelling en Metodiek

1.1. Navorsingsonderwerp

'n Teologies-Empiriese evaluering van 'n kerkgebouprojek as 'n bediening van gemeentebou: 'n Praktykmodel vir die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika.

1.1.1 Inleiding

Die ervaring van die navorser is dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, as geloofsgemeenskap, vir baie jare kerksentrums opgerig het wat meer esteties van aard was. Later word meer gebruikersvriendelike kerksentrums opgerig, wat neig om meer prakties van aard te wees. Die gebruik en doel van hierdie kerksentrums word nog steeds net op die geloofsgemeenskap gerig en nie op die breë gemeenskap as sodanig nie. Dit het die navorser tot die volgende probleemformulering gelei.

1.1.2 Probleemformulering

Gedurende die afgelope tien jaar, het gemeentebou alreeds 'n belangrike rol in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika gespeel maar die navorser vermoed egter die volgende:

- a. Die Bybelse verstaan van gemeentebou speel nie 'n genoegsame rol in die beplanning en oprigting van kerksentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk se opset nie.
- b. Die missionêre opdrag van die kerk om na die wêreld uit te reik met al sy bedieninge (Nel 1994:96) gaan dikwels mank, omdat kerksentrums nie missionêr en diakonaal ingerig word nie. Die *deodat beginsel* (Fuchs 1971:137) om te gee wat ontvang is van God, uit genade, gaan dikwels verlore in die beplanning en bou van kerksentrums. Kerksentrums word nie opgerig om die omringende gemeenskap tot diens te wees nie, maar is net

bruikbaar vir enkele ure op 'n Sondag en dan veral vir die gemeenskap van gelowiges alleen.

- c. Daar nie veel ag geslaan word binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika se kerklike opset, rondom navorsing wat alreeds wêreldwyd bestaan in verband met die aspek van kerksentrums as 'n verkondigingsgestalte – missionêre en diakonaal – in die beplanning, verandering en/of oprigting van kerksentrums nie (vgl. Mouton & Marais 1990:38).
- d. Die Kerk die besit van kerkgeboue noodsaaklik ag, as voorwaarde vir gemeente-wees.
- e. Daar binne die Suid-Afrikaanse kerklike opset nêrens modelle bestaan, wat die klem en fokus op gemeentebou laat val, in die op- en/of inrigting van kerkgeboue nie.

1.1.3 Motivering vir Projek

Kerkgeboue in Suid-Afrika word dikwels ten duurste opgerig met minimale gebruikstyd per week. Gemeet aan insetkoste versus gebruikstyd is dit 'n swak belegging. Die bedryf- en onderhoudskoste om hierdie geboue in stand te hou, sowel as die hoë grondbelasting en die voortdurende bedreiging van belasting op geboue ontnem gemeentes dikwels van noodsaaklike finansiële steun om die roeping van Christus in die wêreld uit te voer. Die besit van eie kerkgeboue word binne die Suid-Afrikaanse kerklike opset veronderstel as 'n noodsaaklikheid vir gemeente-wees (Botes 2004:41). Kerkgeboue word ten bedrae van miljoene rande opgerig (De Vries 2006:1), terwyl duisende mense onder die broodlyn leef (Van Tonder 2005:1). Nêrens in die akademiese literatuur kon die applikant kerkgeboumodelle vind, waar die fokus op gemeentebou val en 'n gemeente, 'n gemeente kan wees, sonder om 'n kerkgebou te besit nie. As gevolg van die geweldige leemte wat op die gebied bestaan, het dit die skrywer geprikkel om 'n studie op die gebied aan te pak. Die skrywer is 'n lidmaat van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika en derhalwe sal die studie binne hierdie bepaalde konteks uitgevoer word.

1.1.4 Hipoteses

Hipotese 1

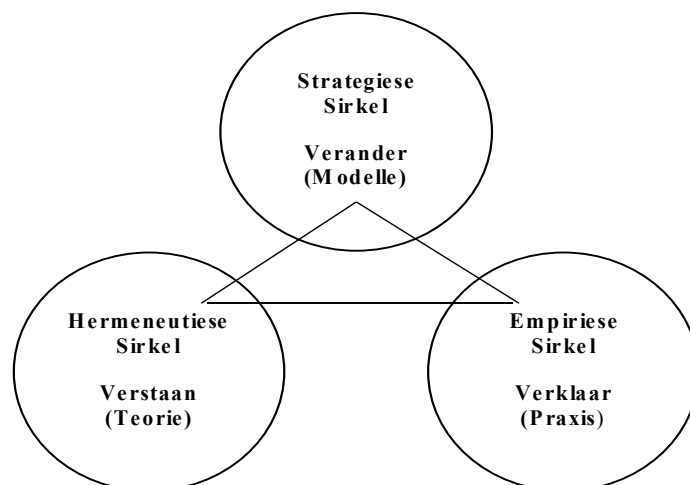
Daar is nie met gemeentebou in die beplanning, verandering en oprigting van kerksentrums binne die opset van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die afgelope tien jaar rekening gehou nie.

Hipotese 2

Kerksentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika is die afgelope tien jaar slegs beplan en opgerig om die geloofsgemeenskap te dien en het nie waarde vir die breër gemeenskap nie.

1.1.5 Metodologie

Hierdie studie sal aangepak word, volgens die metodologie van praktiese teologie, soos uitgedruk in die drie sirkels in figuur 1.1 (Heitink 1999:165). Heitink (1999:165-166) druk die metodologie van praktiese teologie in drie sirkels uit: die **hermeneutiese sirkel** – die sirkel van teoretiese verstaan, die **empiriese sirkel** – die sirkel wat die werklikheid meet en verklaar en die **strategiese of regulerende sirkel** – die sirkel van aksie en verandering. Hierdie drie sirkels korrespondeer in 'n besondere en onlosmaaklike verhouding tot die verstaan van praktiese teologie (:167).

Figuur 1.1 Metodologie van Praktiese Teologie

Die metodologiese vertrekpunt sal vanuit 'n *teorie* en *praxis* benadering wees.

Die *teorie*, wat verstaan word as die hermeneuties-teologiese verklaring van die Christelike tradisies (Heitink 1999:209).

Die *praxis*, word verstaan as die uitvloeisel van hierdie verklaring en hoe dit uitmond in die daaglikse bestaan van die mens (Heitink 1999:151).

Die *teorie* sal die dominante deel van die studie bevat, waarvan die literêre komponent benadruk word (Heitink 1999:168). Die outoriteit van die Bybelse en religieuse tradisies sal as basis dien (Heitink 1999:209).

Die empiriese navorsing sal minder dominant in die studie wees (Heitink 1999:168). 'n Meetinstrument sal in samewerking met die Departement Statistiek by die Universiteit van Pretoria ontwikkel word om die praktyk te meet en uiteindelik die geldigheid van die hipoteses te evalueer.

Die empiriese navorsing sal kwantitatief afgehandel word (Garbers 1996:291). Die rede vir die keuse ten gunste van kwantitatiewe navorsing is die volgende:

- a. Dit waarborg meer objektiewe meting.
- b. Dit maak kommunikasie by toetsing meer effektief (Hannah & Oosthuizen 1984:32).
- c. Die grense word makliker afgebaken.
- d. Die navorser se rol is meer objektief.
- e. Daar word meer met spesifieke vooraf geformuleerde vrae gewerk.
- f. Statistiese metodes kan gebruik word om assosiasies tussen veranderlikes te maak.
- g. Meetinstrumente bly konstant

(de Vos 2002:104).

Derhalwe sal die deduktiewe vorm (Garbers 1996:286) van beredenering gebruik word, aangesien die data wat versamel word, voorveronderstelde hipoteses waardeer. Dit wil sê dat die waarheid van die konklusie reeds implisiet of eksplisiet in die premisse vervat is (Mouton & Marais 1990:105). Hierdie waardering sal uiteindelik lei tot die bevestiging of verwerping van die hipoteses. Die ontledingseenheid sal

onder die kategorie van organisasies val (Mouton & Marais 1990:41) en 'n diachroniese tydspanne sal geïmplementeer word (Mouton & Marais 1990:43). Beskrywende studies sal gebruik word om dit te ontleed (Garbers 1996:294).

Die sillogisme waarmee die navorser van die studie sal werk is:

Teologiese Premisse 1

- i. Die teologiese begroning van Bybelse plekke van aanbidding.
- ii. Christelike interpretasies van plekke van aanbidding in die lig van Christelike tradisies.

Teologiese Premisse 2

- i. Die werklikheidsperspektief – Empiriese toetsing.

Konklusie

Hieruit sal daar dus 'n konklusie spruit wat sal aandui of die praktyk met die *teorie* rekening gehou het, wanneer kerksentrums beplan en opgerig word (Mouton & Marais 1990:109-119).

Deur bogenoemde sillogisme sal gepoog word om die *teorie* en *praxis* te bemiddel.

1.1.6 Teorie en Praktyk

Vanuit hierdie wisselwerking tussen die *teorie* en *praxis*, word daar na die strategiese sirkel beweeg, wat regulerend tussen die *teorie* en *praxis* staan. Na aanleiding van ontwerpte modelle, sal 'n nuwe praktykteorie vasgestel word. Hierdie nuwe praktykteorie sal teen die bedieningspraktyk getoets word, wat derhalwe kan lei tot 'n nuwe bedieningspraktyk, wat as model voorgelê sal word. Gerben Heitink sê: “Theory is in constant need of verification or falsification through praxis, while praxis must constantly be transcended by theory. Theory in the context of practical theology must always be critical theory. This thesis shows practical theology fully operational. Theory must constantly be tested in praxis. This requires empirically oriented practical theological research. At the same time, praxis must receive a constant critical review from theory” (Heitink 1999:152). Praktiese teologie – met

gemeentebou as deelvak – is 'n kritiese teologie wat die verantwoordelikheid het om gedurig krities in sy verhouding met sy *teorie* en *praxis* te staan. Dit bring mee dat daar voortdurend kritiese vrae aan die *teorie* en *praxis* gestel word. Die huidige teorie sal vanuit 'n missionêre blik empiries getoets word en vervolgens 'n nuwe praktykteorie na vore roep. 'n Nuwe *teorie* kan egter nie *teorie* wees as dit nie in die praktyk getoets en geverifieer word nie, anders verval *teorie* bloot in 'n dogmatiese studie (Odendaal 1984:162). Insgelyks, mag die *praxis* nooit los gedink word van die *teorie* of slegs vanuit die *praxis* gewerk word nie, want dan verval praktiese teologie in 'n ideologie (Heitink 1999:151). Die twee staan altyd in 'n bipolêre wisselwerking met mekaar – die een kan nie sonder die ander nie – hulle vorm en beïnvloed mekaar. Die voorwaarde is egter dat die *teorie* altyd oortreffend oor die *praxis* moet wees, aangesien daar altyd vanuit die Bybel as Bron gewerk móét word, anders is praktiese teologie nie meer 'n teologie nie. In die lig hiervan word daar dan hermeneuties na die *praxis* beweeg, om die teorie aan die praktyk te toets as 'n werkbare werklikheid – hermeneuties soos Paul Ricoeur (1991:21) dit verstaan: “Hermeneutics is the theory of what must be done in relationship to the interpretation of the text”.

1.1.7 Navorsingsdoelstellings

- a. Om vanuit 'n gemeentebouerspektief 'n ekklesiologie na te vors oor die doel en wese van gemeente-wees.
- b. Om 'n in diepte studie aan te pak, aangaande Bybelse beginsels betreffende kerksentrums en plekke van aanbidding.
- c. Om die historiese werklikheid oor kerkgeboue in die geskiedenis van die Christendom na te vors ten einde bepaalde voorkeure en tendense aan te dui.
- d. Om te bepaal of gemeentes van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika wat die afgelope tien jaar kerksentrums beplan en/of opgerig het, rekening gehou het met wat die Bybel oor kerksentrums sê en of dit voldoen aan die vereistes in verband met kerksentrums as 'n uitdrukking van gemeentebou.
- e. Om die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika – Gemeente Letsitele se kerkgebou-projek te toets aan nagevorsde riglyne.
- f. Om riglyne vanuit Bybelse en Christelike tradisies na te vors, wat as riglyne sal dien om gemeentesentrums op te rig, as 'n uitdrukking van gemeentebou.

1.1.8 Navorsingsdoel

Om in die lig van gemeenteboubeginsels riglyne vir kerkgeboue binne die Suid-Afrikaanse kerklike opset op die tafel te plaas, wat missionêr in fokus is en dit voor te hou as 'n alternatief ten opsigte van huidige kerkgeboumodelle.

1.1.9 Definisies

1.1.9.1 Gemeentebou

Gemeentebou is die bediening waarbinne die gemeente opgelei en begelei word om:

- Sy eie wese en bestaansdoel te verstaan.
- Self, as gemotiveerde gemeente, sy eie funksionering te evalueer, doelwitte vir sy doelgerigte funksionering te formuleer en op beplande wyse te bereik.
- Self, soos nodig, op 'n voortgaande basis, strukture wat die heilshandeling van die drie-enige God in die kerk en wêreld dien, vir die gemeentelike funksionering te ontwikkel

(Nel 1994:14).

1.1.9.2 Hipotese

Die hipotese is deel van die metodes wat wetenskaplikes wil gebruik om problematiese verskynsels te verklaar en verstaanbaar te maak (Antonites 1996:91). Wetenskaplike kennis is hoofsaaklik voorwaardelik, asook tentatiewe verklarings of verduidelikings. Dit is 'n voorlopige waarheid wat nog bepaal of getoets moet word. Dit beteken dat daar nie genoeg bewyse of regverdiging vir die waarheid is om algemeen deur die betrokke vakwetenskap herken te word nie. Dit word dan omskryf as 'n hipotese (Antonites 1996:91).

Voordat daar oorgegaan kan word na die formulering van so 'n hipotese is dit nodig om duidelike grense of vereistes vir die hipotese te stel (Antonites 1996:92-93):

- a. Relevansie. Die hipotese moet relevant wees tot die probleem wat ondersoek word.
- b. Die hipotese moet toetsbaar wees. Daar kan geen afleiding uit die hipotese gemaak word voordat dit nie getoets is nie.
- c. Die hipotese moet logies en inhoudelik saamval en aansluit by 'n bestaande teorie of paradigma.
- d. Die hipotese moet vrugbaar wees, met ander woorde, dit moet beskik oor die vermoë om te verklaar asook om voorspellings te maak.
- e. Die hipotese moet eenvoudig wees.

1.1.9.3 Kerksentrum / kerkgebou

Wanneer daar na kerksentrum/kerkgebou verwys word, is dit die fisiese gebou self. Strukture wat opgerig word om godsdiensoefening te akkommodeer. Dit sluit alle strukture in naamlik: kategeselokale, kerksale, kerkgeboue en die terrein van die kerkgebou as sulks.

1.1.9.4 Modelle

Heitink sê: “A model is the first stage in the development of an empirical theory, by reducing reality to a scheme with an operational character” (Heitink 1999:156). Hendriks (1992:280) sê: “Modelle verduidelik of verklaar; deur dinge te ontbloot lei dit tot nuwe insigte en tot veranderde denke oor 'n saak. Dit orden of plaas die werklikheid in 'n nuwe verband”. 'n Model suggereer dus nuwe fokuspeunte vir navorsing deurdat sekere relasies en dimensies buitengewoon sterk uitgelig word. Gorrel (1981:130), soos aangehaal deur Mouton & Marais (1990:144), beklemtoon vier kenmerke van modelle:

- a. Modelle identifiseer sentrale probleme of vrae oor die verskynsel wat nagespeur behoort te word.
- b. Modelle beperk, isoleer, vereenvoudig en sistematiseer die domein wat bestudeer word.
- c. Modelle voorsien 'n nuwe taalspel waarbinne oor die verskynsel gepraat kan word.

- d. Modelle voorsien verklaringsketse en die middele waardeur voorspellings
gemaak kan word.

1.1.10 Hoofstukindeling

Hoofstuk 1	1.	Probleemstelling en Metodiek
	1.2	Metodologiese Beredenering
Hoofstuk 2	2.	Teologiese Perspektiewe
Hoofstuk 3	3.	Bybelse Begroning – Ideaal
	3.1	Inleiding
	3.2	Ou Testament
	3.3	Nuwe Testament
	3.4	Bybelse Ideaal
Hoofstuk 4	4.	Historiese Werklikheid
	4.1	Domus ecclesiae en domus dei
	4.2	Historiese oorsig
	4.3	Samevatting
Hoofstuk 5	4.	Empiriese Studie – Die Werklikheid
	4.1	Inleiding
	4.2	Empiriese Studie
	4.3	Resultate van Empiriese Studie
	4.4	Vraelys Interpretasie
	4.5	Samevatting
Hoofstuk 6	6.	Gemeentebou en Kerkbou - Riglyne vir 'n Nuwe Praktykteorie
	6.1	Inleiding
	6.2	Kerkgeboue
	6.3	Riglyne: 'n Nuwe Praktykteorie
	6.4	Finansiële Implikasies
	6.5	Samevatting
Hoofstuk 7	7.	Die Bedieningspraktyk
		Literatuurlys

Tabel 1.1: Hoofstukindeling

1.2. Metodologiese Beredenering

Vervolgens word gekyk na begrippe in die prakties teologiese, waarvolgens hierdie studie beredeneer en afgehandel sal word.

1.2.1 Inleiding

Die vraag na die gemeente en waarom 'n gemeente bestaan kan soos volg verwoord word:

- a. Die gemeente het geen ander rede vir sy bestaan as vir God se eer en aanbidding nie (Nel 1986:9).
- b. Die bestaansdoel van die kerk is die verheerliking van God en bekendmaking van sy wil in die wêreld (Nel 1994:25).
- c. Die doel van die kerk is daarom sonder twyfel allereers die verheerliking van God, die soeke na die Koninkryk van God en die verantwoordelike bekendmaking van God en sy wil in en vir hierdie wêreld (Nel 1986:10).

God drie-enig is die Koning, Hy heers en sy onderdane – dit is die ganse skepping – moet voor Hom buig in aanbidding en lofprysing. (Open. 7:9-12) “Nie net enkele van die mens se aktiwiteite nie, maar letterlik alles wat hy doen, moet in die teken staan van gehoorsaamheid aan God, en is dus by die koninkryk betrek. Nie net sy kultiese handeling in die kerk nie, maar ook sy rasonale handeling in wetenskap en politiek, sy estetiese handeling in die letterkunde, drama en kuns, sy ontspanning in sport en spel – letterlik alles kan koninkrykshandeling word as hy daar in gehoorsaamheid aan Gods Woord handel en optree” (Heyns 1978:353). Die kerk neem deel aan die uitbou van die Koninkryk. Daarom word die eer en aanbidding van God deur die opbou en uitbou van die gemeente bevestig en verkondig. Dit is dus duidelik dat die opbou van die gemeente nie ter wille van die gemeente is nie, maar sodat die gemeente al meer gestalte van die Koninkryk kan kry tot eer van God. Haney (1980:29) sê in die verband: “It is my contention that the mission of the Church is fully seen only from the perspective of the kingdom of God.”

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die kerk die taak het om God in alles en met alles te dien. Die kerk se doel is om letterlik alles te gebruik om God en God se Koninkryk uit te brei en dit te dien. Dit sluit ook die oprigting en uitbouing van gemeentesentrums in. In die lig van die tema van hierdie studie, wat spesifiek handel oor die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika wil die navorser aansluit by Van der Merwe se siening: “Die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika se bedieningspatroon vertoon ’n algehele na-binne-gerigtheid” (Van der Merwe 1999:51). Hy sluit ook by Van Eck aan, wat aantoon in watter ’n mate die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika homself al afgegrens het teenoor die ideale en net na binne gerig geraak het (:52). Hy noem die volgende punte:

- a. Daar bestaan ’n algehele negatiewe gesindheid ten opsigte van vernuwing.
- b. Daar is nie ruimte vir daadverkondiging nie.
- c. Die dienskarakter ontbreek in ’n groot mate.
- d. Missionêre doelwitte ontbreek geheel en al.
- e. *Koinonia* kom nie tot sy reg nie.
- f. Goeie werke as integrale deel van die geloof in Christus is nie altyd sigbaar en hoorbaar nie.

In ’n gesprek met die Administrateur van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, mnr JF Viljoen op 24 Februarie 2005 om 15:30 is deur hom bevestig, dat dit ’n doring in sy vlees is, dat gemeentes in die beplanning en uitbouing van gemeentesentrums geheel en al na binne en net op hulleself gerig is. ’n Empiriese studie wat in latere hoofstukke aangepak sal word, sal hierdie stelling toets.

Volgens Nel beteken gemeentebou, dat die gemeente nóóit die doel opsig self is of mag wees nie. Die subjek van die doel is God. Hy bou en daar word tot eer van God gebou. Nel (1994:12) sê: “Wie van die gemeente die eindpunt van God se koms wil maak, bou nie gemeente nie, maar waarskynlik ’n gemeenskap of ’n klub vir eendersvoelendes.”

Uit bogenoemde stellings beteken dit, vanuit ’n gemeentebou perspektief, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika hom op die rand bevind om nie meer kerk te wees nie. “Daar is geen bestaansreg vir ’n Kerk (en gemeente as deel van die

universele kerk) anders as die kerk as liggaam van Christus wat steeds word wat dit in Christus is en wat dit voor Gods aangesig geroep is om te wees nie” (Nel 1986:2). Derhalwe is dit nodig, dat die Kerk weer opnuut na haarself sal móét gaan kyk om te word, wat dit in Jesus Christus bedoel is om te wees en opnuut te gaan kyk na haar doel op aarde.

1.2.2 Teoretiese Onderbou

In hierdie navorsing gaan dit oor die soeke na ’n teorie vir ’n bepaalde hedendaagse geloofsgemeenskap betreffende die oprigting en uitbouing van kerksentrums in die lig van gemeenteboubeginsels. Dit gaan daarom, dat gemeentes slegs kan wees (word) wat hulle is (behoort te wees), indien hulle – in die lig van die Skrif – ten volle begryp wat hulle moet word (is). Die uiteindelijke oogmerk is die ideaal om mee te werk aan die vorming van ’n doeltreffende, verkondigende geloofsgemeenskap wat haarself volgens die Woord van God verstaan en wat dit prakties en dinamies uitleef. Smit (1997:6) haal Firtet (1986:590) aan: “In Gemeentebou – ook genoem *Oikodomeik* word daar gestreef na ’n *vars* benadering om die Woord van God te aktualiseer en dit konkreet in die lewe van ’n geloofsgemeenskap te vergestalt.”

Om hierby uit te kom, gaan van die Kerk gevra word om nuut te dink oor ’n teologiese paradigma – ’n paradigma word beskryf as ’n stel reëls en regulasies wat grense omskryf en riglyne vir sukses binne hierdie riglyne neerlê (Barker 1985:14). Dit is ’n raamwerk vir die ontwikkeling van ’n teorie van ’n gegewe dissipline in ’n gegewe area (Heitink 1999:156). Dit veronderstel dus die ontwerp van ’n bepaalde teorie vir kerkwees. Met die ontwerp van hierdie teorie word bedoel om normatief-prinsipiële moontlikhede vir kerkwees te eksploiteer en op grond daarvan aan die praktyk te probeer rigting gee. Van Eck (1993:174) verduidelik dat modelle altyd gebaseer sal wees op ’n stel grondteorieë wat as grondslag vir die spesifieke modellekonstruk dien. Dit veronderstel dus dat elke teorie, met die situasie in gedagte, op ’n bepaalde manier aangepak sal word. Smit (1997:32) noem ’n paar: Burger (1991) werk sosiologies vanuit vier funksies van die kerk; beide Hendriks (1990) en Van der Ven (1993) hanteer kodes en funksies van die kerk, maar met ’n organisasie-sielkundige invalshoek; Erasmus (1994) verwerp die ekklesiologiese teorieë vanuit ’n prakties-

teologiese perspektief en kies vir diakoniologiese benadering wat gebaseer word op Woordverkondiging en die Kerkorde. Smit self kies vir 'n ekklesiologiese perspektief tot Gemeentebou, terwyl Nel (1994) verkies om nie 'n ekklesiologiese teorie te ontwikkel nie, maar eerder met prinsipiële grondbeginsels te werk.

In hierdie studie sal die navorser van Nel (1994) se prinsipiële basisbegrippe gebruik maak om uiteindelik 'n teorie daar te stel vir die praktyk. Hierdie bedieningsteorie kan dalk beter omskryf word as: 'n aantal spelreëls om die konkrete funksionering van die gemeente tot hulp te wees.

Voordat daar enigsins oor die ideaal, die doel of wese van 'n gemeente gepraat word, is dit eers nodig om 'n raamwerk van konsepte en begrippe duidelik te maak en daar te stel waarvolgens die studie ingeklee gaan word.

1.2.3 Drie sleutelbegrippe

Drie sleutelbegrippe, wat ook konstruke genoem word, is belangrik in gemeentebou asook vir die doel van hierdie studie:

- *Basisteorie* – Is die teologiese teorie, wat beskryf wat die kerk is en hoe die kerk in beginsel moet werk.
- *Praktykteorie* – Is die teologiese teorie wat beskryf hoe die basisteorie in die praktyk behoort te funksioneer en geïmplementeer kan word.
- *Bedieningspraktyk* – Verwys na die werklike situasie of fisiese werklikheid en hoe 'n bepaalde gemeente funksioneer

(vgl. Hendriks 1992:90).

1.2.4 Gedefinieerde subjek en Empiriese subjek

Nel (1987:26-37) wat in die referaat pleit vir 'n sterker onafhanklikheid van gemeentebou as dissipline binne die vakgebied van die praktiese teologie, verkies om eerder binne die gemeentebou-opset te praat van die gedefinieerde subjek (*teorie*) en die empiriese subjek (*praxis*). Ter wille van die verwysing van hierdie begrippe binne die praktiese teologie, sal die navorser by die benaminge *teorie* en *praxis* hou, maar die navorser vind sy aansluiting by Nel in sy siening oor die gedefinieerde subjek en empiriese subjek, aangesien *teorie* en *praxis* dikwels as baie vae en wyd gedefinieerde begrippe in sommige navorsingskringe voorkom.

Teorie en *praxis* is begrippe, wat hulle ontstaan by Friedrich Schleiermacher gevind het, wat allerweë beskou word as die vader van die praktiese teologie. Vir hom het praktiese teologie op niks anders neergekom, as dat dit 'n vakgebied was, wat 'n *teorie* vir die kerklike *praxis* moes formuleer nie. Die praktiese teologie moet die kerk bestudeer en die teorie formuleer wat die kerklike *praxis* in sy volle omvang moet beheer (vgl. Jonker 1981:19).

i. Teorie

Odendaal (1984:1141) sê *teorie* is die grondreëls van 'n wetenskap om waargenome feite en verskynsels te verklaar.

Teorie dui, volgens Heitink (1999:151), op 'n samehangende hermeneuties-teologiese verklaring, wat die Christelike geloof verbind met die ervaring in die lewe en die handeling van die moderne mens.

ii. Praxis

Hendriks (1992:281) sê dat *praxis* verwys na die proses van optrede of handeling waarin daar reflektierend en intuïtief binne bepaalde strukture gewerk word en verandering aangebring word wat op die ou einde tot nuwe teorievorming aanleiding gee.

Heitink (1999:151) gee 'n beskrywing van wat met *praxis* bedoel word. Dit is die handeling van individue en groepe in die samelewing, sowel binne as buite die kerk, wat in hulle lewe en in die samelewing geïnspireer wil word deur die Christelike geloof en hulle so laat rig op die heil van mens en wêreld. In die *praxis* gaan dit oor geloofshandeling binne en buite die kerk.

iii. Praxis 1 en Praxis 2

Heitink (1999:8-9) verdeel *praxis* in twee verdere begrippe:

Praxis 1 – Intensionele handeling binne die gemeente.

Praxis 2 – Die konteks wat die samelewing insluit.

Hierdie twee, *praxis 1* en *praxis 2*, kan in dieselfde spanningsveld staan, as wat die *teorie* en *praxis* in verband met mekaar staan. Die kerk rig haarself altyd eers op die *praxis 1*, maar staan altyd in verhouding met die *praxis 2*, aangesien gemeentebou nie net die kerk nie, maar ook die samelewing in die oogmerk het.

Heitink (1999:151-154) gaan voort om die verhouding tussen *teorie* en *praxis* aan die hand van vyf stellings uit te werk. Die stellings is:

- a. 'n Suiwer *teorie* van die *praxis* bestaan nie – *teorie* leef altyd onder die impak van die geskiedenis en die sosiologiese omstandighede.
- b. Daar bestaan 'n onbewuste, dog geen *teorie*-lose *praxis*. *Praxis* word altyd mede-bepaal deur *teorie*. Wie nie daarvan bewus is nie, verval in 'n ideologiese *praxis*.
- c. Die primaat van *teorie* bo *praxis* moet afgewys word.
- d. Net so moet ook die primaat van *praxis* bo *teorie* afgewys word. Sodanige siening lei tot die sanksionering van die *status quo* in die kerk.
- e. Die verhouding tussen die teologiese *teorie* en die kerklike *praxis*, word nie mede-bepaal deur 'n volledige skeiding of identifikasie van beide nie, maar deur 'n bipolarêre, spanningsvolle eenheid.

Heitink (1999:152) sê, dat die *teorie* voortdurend in die praktyk getoets moet word en derhalwe is empiries georiënteerde prakties-teologiese toetsing nodig. Tegelykertyd moet *praxis* voortdurend in die kritiese oordeel van die *teorie* staan. Dit beteken dat praktiese teologie volgens reg eintlik verstaan moet word as *kritiese teorie* van die samelewing, waarby uiteraard die godsdienstige aspekte van die *praxis* in die samelewing besondere aandag moet ontvang (Jonker 1981:25).

1.2.5 Bipolêre Wisselwerking – *Teorie en Praxis*

Absoluut beheersend in die praktiese teologie is die vraag na die verhouding tussen *teorie* en *praxis* (Jonker 1981:24). Heitink (1999:153) dui 'n bipolêre verhouding tussen *teorie* en *praxis* aan. Hy sê dat die saak van bipolariteit nie een van vraag en antwoord is nie, maar een van 'n spanningsgevolle kritiese verhouding tussen *teorie* en *praxis*. Praktiese teologie begin vanaf die situasie, die *praxis* en word die objek van refleksie vanuit die *teorie*. Die *teorie* is weer denke en aksies uit die verlede, wat nie homself in die kontemporêre *praxis* kon verdiskonteer nie. Nuwe Skriftuurlike interpretasies lei tot nuwe *teorieë*, wat weer vrae vra aan die praktyk. Die praktyk evalueer homself na aanleiding van die *teorie* en dit kan weer lei tot 'n nuwe *praxis*, wat weer nuwe vrae vra aan die *teorie*.

1.2.6 Skrifgesag

In hierdie bipolêre verhouding wil die navorser aansluiting vind by Heyns (1987:105). Heyns beskryf hierdie verhouding in terme van 'n ellips met twee brandpunte. Tussen hierdie brandpunte is daar 'n spanningsverhouding wat in volmaakte balans is. In hierdie verhouding word die selfstandigheid van die *teorie* en *praxis* aanvaar, maar tog is hulle tegelykertyd ook interafhanklik van mekaar: eenheid, maar nie identiteit nie; verskeidenheid, maar nie verdeeldheid nie. Die *teorie* wat in wisselwerking met die *praxis* tree is die praktykteorie. Die praktykteorie word bepaal deur die basisteorie, wat vanuit die Skrif as basisbron en ander wetenskappe afgelei word.

Hieruit word die afleiding gemaak, dat die basisteorie die raamwerk verskaf waarvolgens die praktyk aangepak moet word en dat dit bepaal word deur die Woord

van God en indien nodig, ander wetenskappe. Hierdie raamwerk is egter nie voldoende om die *praxis* mee aan te durf nie. Die praktykteorie is die toespitsing van die basisteorie in 'n spesifieke situasie. Op die manier ontstaan die wisselwerking tussen die praktykteorie en die *praxis*. Indien die praktykteorie nie daarin slaag om die handeling in die *praxis* te dien nie, moet dit weer wend na die basisteorie vir verdere besinning en aanpassing. Op die manier het die *praxis* 'n kritiese funksie. In die hele wisselwerking tussen *teorie* en *praxis* word die Skrif nie aangepas nie, maar opnuut bestudeer en in 'n hermeneutiese proses beter verstaan wat die spesifieke saak betref.

1.2.7 Pneumatologiese

Die Skrifgesag kan net werklik tot sy reg kom indien die pneumatologie ten volle verreken word in die *teorie-praxis* verhouding. Bisschoff (1991:17-18) gee twee sake wat van belang is:

- a. Die Heilige Gees werk deur die Woord. Hy lei deur die Woord. Daarom is daar 'n hermeneutiese dimensie in die praktiese teologie waar die Woord inspeel en deurwerk.
- b. Die Heilige Gees skakel die mens as mens in. Die bekende uitspraak van Van Ruler (1961:181) oor die 'theonome reciprociteit' verduidelik die inskakeling baie goed: 'het is de Geest die het alles doet en geeft... maar reciprociteit: hèt kenmerkende van het werk van de Geest is, dat het ons aan het werk zet.'

Deur hierdie perspektief behou die Woord sy gesag, maar dan op só 'n manier, dat die Woord nie alleen spreek in die *teorie-praxis* verhouding nie. Die Heilige Gees gebruik die mens met sy volle vermoë en/of onvermoë. Hy toets ook die *praxis* aan die Woord van God deur die Woord te laat hoor in elke situasie. Dit doen die Gees deur kommunikatiewe handeling, waarvan Hy die subjek is.

Dit is dus van uiterste belang, dat die Skrif die norm in hierdie verhouding tussen die *teorie* en *praxis* sal bly. 'n Deduktiewe wyse van besinning bo 'n induktiewe wyse van besinning word voorgehou. Dingemans (1990:139) sê dat as normatiewe wetenskap

werk die praktiese teologie met norme wat in die eerste plek nie aan die *praxis* ontleen word nie, maar aan die Skrif. Sien ook Dreyer (1991:605): “Dit bevestig die waarskuwing van Jonker dat ons nie induktief-empiries vanuit menslike handeling, hoe ‘gelowig’ dit ook al mag wees, kan uitkom by die geheim van God se waarheid nie.” Dit kan derhalwe gestel word, dat alhoewel beide die *teorie* en die *praxis* sterk figureer in hierdie bipolêre verhouding, die Skrif die laaste gesag dra.

Miskien is ’n goeie beskrywing van die twee kragte in hulle verhouding met mekaar:

- Die Woord van God is *norma normans* – die primêre regulerende bron.
- Die praktyk is *norma normata* – die sekondêre regulerende bron.

1.2.8 Basisteorie en Praktykteorie

Vervolgens is dit nodig om basisteorie en praktykteorie duideliker te omskryf:

i. Basisteorie

Die ontwerp van ’n basisteorie vind plaas as gevolg van die besinning oor die wese en doel van ’n gemeente. ’n Basisteorie bied die basiese vertrekpunte oor ’n saak en stippel die basiese teologiese vertrekpunte uit, waarmee daar na die praktyk gegaan kan word. Fouche (2002:273-274) sê, dat die basisteorie die gevolg is van ’n sistematiese versameling van materiaal oor ’n bepaalde saak wat bestudeer word. Daar word nie vanuit ’n teorie begin nie, die teorie is die resultaat van ’n proses van dataversameling en interpretasie. Vanuit hierdie proses word data krities ontleed en word daar deur veronderstelde objektiwiteit tot ’n teorie gekom. Burger (1991:94) noem die basisteorie ’n strategie en sê dat daar gepoog word om vanuit die breë visie ’n eerste paar treë te gee op pad na die praktyk toe. Hy wil dit ook dat ander vakrigtings, selfs buite die teologie, ingespan word in die formulering van ’n basisteorie. In die formulering van die basisteorie, moet in berekening gebring word, dat dit nie gesaghebbend is en ook nie finaal bewys is nie. Daar kan dus altyd verstellings aangebring word, deur insigte vanuit die praktyk of teoretiese besinning verkry. Dit word wel beredeneerd en duidelik verwoord, maar nie as absolute waarheid aangebied nie.

ii. *Praktykteorie*

Die basisteorie gee perspektief op 'n bepaalde saak. Die praktykteorie toon aan hoe daar in die praktyk gehandel moet word op grond van die basisteorie. Die praktykteorie is 'n handelingsmodel en is die konkrete uitwerking van 'n basisteorie. Die basisteorieë het ten doel om die *praxis* na die ideaal te laat verander. Dit word gedoen deur die toepassing van spesifieke praktykteorieë oor die gemeente, wat ontwikkel is uit die basisteorieë.

Burger (1991:95) sê, dat wanneer praktykteorieë geformuleer word, daar nie met algemene vae abstraksies gewerk kan word nie, maar 'n spesifieke terrein of werksaamheid moet afgebaken word en 'n baie konkrete, gerigte en prakties vertaalbare teorie kan dan aangebied word.

1.2.9 **Ideaal en Werklikheid**

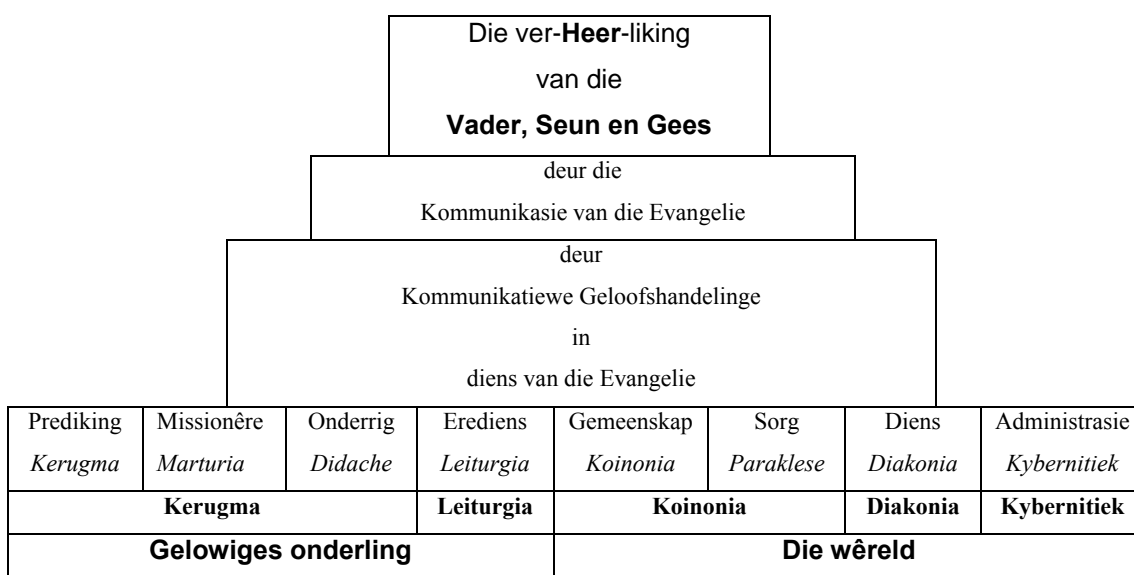
Die standpunt van hierdie studie is dat 'n kerkentrum-oprigtingsmodel ontwikkel word, uit die interaksie tussen die *ideaal* en die gemeente se *werklikheidsituasie*. Sonder 'n duidelike beeld van die wese en doel van die gemeente (ideaalstelling), is dit onmoontlik om 'n model te ontwikkel. Die korrekte insig hierin is die vertrekpunt vir alle denke rondom die opbou van 'n gemeente, waaronder 'n kerkentrum-oprigtingsmodel figureer. Te Velde (1989:12-13) beklemtoon die belangrikheid van so 'n ideaalstelling vir gesonde gemeentebou: "In gemeentebou willen mensen stelselmatig werken aan de kerk. Maar hoe je daaraan werkt, hangt helemaal af van het 'ideaalbeeld', dat je van het gemeente hebt. ...Wie zich met gemeentebou bezighoudt heeft iets van een 'ziener'. Hij moet een mens met visie zijn. Zonder visie op het beoogde resultaat... geen gemeentebou." Smuts (1995:67) sê: "Die ideaalstelling funksioneer nie net op die *tekenbord* waar 'n model ontwikkel word nie. Dit is deurlopend die motiverende faktor wat die implementering daarvan dryf en rig." Om egter by hierdie ideaalbeeld uit te kom is geen maklik afgehandelde taak nie. Die Bybel bied nie 'n gesistematiseerde antwoord nie en bied ook nie klinkklare modelle vir gemeentebou nie (Nel 1994:21-22).

’n Bedieningsmodel word dus moontlik gemaak deur die interaksie tussen die ideaal en die werklikheid. Dit beteken dat die bedieningsmodel ’n teologiese komponent (besinning rondom die ideaal) en ’n empiriese komponent sal hê. Vanuit die teologie word normatiewe parameters getrek, waarbinne die *praxis* hom moet afspeel. Om die *praxis* reg te verstaan, is empiriese navorsing nodig.

In die handelingsteorie word onderskei tussen *ideaal* en *werklikheid*. Daar word met die *ideaal*, ’n konstruk, na die werklikheid gegaan om dit te verbeter. Die verskil tussen *ideaal* en *werklikheid* word gebruik om handeling te ontwerp, sodat die *werklikheid* kan verander word (Pieterse 1991:42). Hierdie handeling word op ’n bepaalde manier gekommunikeer, om die *werklikheid* al meer te laat verander na die *ideaal*. Dit bring ons by die volgende belangrike punt: die kommunikatiewe geloofshandeling in diens van die evangelie.

1.2.10 Kommunikatiewe Geloofshandeling

Nel (1994:27) gee hierdie diagram, wat die saak rondom kommunikatiewe geloofshandeling netjies verwoord en saamvat. Met enkele aanpassings, vanuit Nel se insigte rondom die saak, wil die navorser vervolgens ’n aangepaste diagram soos volg deurgee:

Figuur 1.2: Kommunikatiewe Geloofshandeling

Die gom wat al hierdie verskillende bedieninge van gemeentebou aanmekaar hou, is kommunikasie. Dit is die hart van die geloofsgemeenskap, want dit gaan oor: kommunikasie met God, gemeentelede onderling, gemeentelede met God en die gemeente met die samelewing (vgl. Dingemans 1996:225-226). 'n Gemeente sou teologies gesproke nie bestaan het, as dit nie vir God was wat nooit opgehou het om met sy skepsels te kommunikeer nie. Die hoogtepunt van hierdie kommunikasie vind in Christus deur die Heilige Gees plaas. God kom steeds pratend deur sy Woord na die gemeente en deur die gemeente na die wêreld. In 'n sekere sin is die kerk juis die *vleeswording* van die Heilige Gees. Die gemeente is gemeente omdat God kommunikeer. Deur God se voorgaande kommunikasie word dit in stand gehou. Sou God swyg, sou die kerk ophou bestaan. Die gehalte van gemeentewees is direk eweredig aan die kwaliteit van die kommunikasie tussen God en die gemeente (Nel 1994:25). Dit gaan dus in die ontstaan en voortbestaan van die gemeente om die kommunikasie van die spreke van God. Elke gemeente is derhalwe geroep om die evangelie met woord en daad te kommunikeer (vgl. Firet 1987:260). Die gemeente doen dit deur die totale bedieningsveld, soos in figuur 1.2 uitgebeeld as bedieningswyses of *modi*, kommunitatief-handelend in diens van die evangelie te kommunikeer (Nel 1994:26). Pieterse (1993:7) sê: “Kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie druk dus die totale omgang, verhoudinge, reaksie en optrede in woord en daad tussen gelowiges uit.” Hierdie bedieningsmodi is die een nie belangriker as die ander nie, sekeres saam is nie beter nie, want dit is nie 'n optel-, 'n maal of aftreksom nie. Dit gaan in die gemeentebou oor die integrering en koördinerende van al hierdie bedieningsmodi. Elkeen van hierdie bedieningsmodi staan direk in diens van die kommunikasie van die evangelie. Elkeen van hierdie bedieningsmodi en ook almal tesaam is driedimensioneel. Hiermee word bedoel, dat elkeen altyd: diens aan die drie-enige God, diens aan mekaar onderling en diens aan die wêreld moet wees (Nel 1994:26-27; Pieterse 1993:6). Die voorwaarde van hierdie kommunikatiewe handeling is, dat dit vanuit die gesigspunt van God, die Skrif en die verstaan van geïdentifiseerde subjek sal plaasvind en nie vanuit die begrip en verstaan van die empiriese subjek nie.

1.2.10.1 Wat is Kommunikatiewe Geloofshandeling?

Die verstaan van die begrip *simmetriese kommunikatiewe geloofshandeling*, kan makliker tot eienaarskap gebring word, as dit opgebreek word in mikrobegrippe:

- Simmetriese – Om iets so te verdeel, dat die twee helftes mekaar se spieëlbeeld is. Dis nie-outoritêr, nie-manipulerend en het 'n vrye wisseling van dialoogrolle. Uit 'n gelyke dialoog tussen mense word vanuit geloof, 'n dialoog. Tussen mens en mens en mens en God – Woord en Gees
(Van der Merwe 1999:17-18; vgl. ook Dreyer 1995:796-797).
- Kommunikatiewe – Beteken wederkerige kommunikasie. Hierdie wederkerige kommunikasie vind plaas tussen God en mens en mense onderling. Dis die totale omgang, verhouding, reaksie en optrede in woord en daad (Smuts 1995:101).
- Geloofs – Dis die funksionering van die kerk as gelowiges. Dit word genormeer vanuit die geloofsreaksie tussen mens en God en tussen gelowiges en die wêreld soos betuig in die Skrif
(Van der Merwe 1999:17).
- Handeling – Handeling waaraan in die praktiese teologie aandag gegee word, is prediking, onderrig, viering, sorg en diens. 'n Ryke verskeidenheid van handeling soos: gebed, Bybelstudie, getuienis ens. kan bygevoeg word, maar om die studieveld nie te veel te laat oorvleuel nie, word die studieveld tot eersgenoemde beperk (Heyns & Pieterse 1990:14; vgl. ook Pieterse 1993:6).
- Handelingsvelde – Beskryf die ruimtes waarbinne die handeling plaasvind. Dit kan wissel van binne die gemeente soos wyke, huisbesoek, spreekkamer tot buite gemeentelike aktiwiteite soos by die skool, werksplek en sosiale verkeer. Die vertrekpunt is die handeling en vandaar word beweeg na handelingsvelde (Heyns & Pieterse 1990:17).

Firet (1980:12) skryf op die spoor van Schelsky, dat die term handelingswetenskappe sy wortels in die geesteswetenskappe te vind het en wel in die sosiale handelingswetenskappe. Hierdie *soziale Handlungswissenschaften* is wetenskappe, wat hulle besig hou met die bestudering van die tegnieke en metodes wat nodig is vir die beïnvloeding van mense wat met mekaar in 'n persoonlike verhouding verkeer. 'n Goeie voorbeeld hiervan is die **agogiek**, wat die vraag wil beantwoord hoe 'n mens innerlik ten goede verander kan word, as resultaat van sy kontak met 'n ander persoon in 'n verhouding wat sodanige verandering in die oog het. Firet het veral in die agogiek groot moontlikhede gesien vir 'n verdieping en verryking van pastorale optrede (Jonker 1981:21-22). Heitink (1999:126) vermeld dit, dat die vakgebied van die handelingsteorie homself in twee handelinge of aksies verdeel:

- i. Wat die menslike realiteit beskryf en verklaar.
- ii. Wat die menslike realiteit beïnvloed en verander.

Heitink verkies egter die kombinasies van beide tot een teorie van aksie en sluit uiteindelik aan by 'n baie sinvolle verklaring van die handelingswetenskappe deur Geulen (1982): 'n Aksie veronderstel 'n doel, om by die doel uit te kom veronderstel die intensie en ontwerp van spesifieke planne, deur die spesifieke omstandighede waarbinne die aksie moet plaasvind in ag te neem. Aksie vind altyd binne 'n spesifieke konteks plaas, hetsy sosiaal of kerklik.

Firet (1980:13) brei daarop uit en sê, dat om as 'n handelingswetenskap te kwalifiseer en bruikbaar te wees vir gemeentebou, moet dit die volgende elemente bevat:

- a. Gerig is op konkrete handelinge.
- b. Dit moet die konteks waarbinne die handelinge gaan plaasvind analiseer. Binne die huidige en toekomstige of potensiële omstandighede.
- c. Hierdie analise moet empiries-krities wees, met die doel om modelle en strategieë te ontwerp vir die handeling waarvolgens opgetree sal word.

Firet (1980:13) beskryf die handelinge waarom dit hier gaan, as die optrede van die pastor of van iemand anders waardeur hy as “intermediar” kan dien vir die koms van God tot die mens in sy situasie en wêreld. Dit lê in die verlengde van hierdie siening

op die praktiese teologie om dit ook te sien as die wetenskap wat tot doel het, om hom met die kommunikasieverskynsel as sodanig besig te hou vir sover dit op die godsdienstige beïnvloedingsituasie van toepassing is. Furet omskryf dan ook die taak van die praktiese teologie as die ondersoek na die struktuur en die funksie van die kommunikasie-sisteme wat die koms van God na die mens in sy wêreld intermediërend kan dien (Jonker 1981:22).

Furet (1980:13) stel dit duidelik, dat die praktiese teologie hom nie besig hou met algemeen-menslike handeling nie. Ook nie handeling van die gelowige of die handeling in diens van God in die algemeen nie, maar met handeling wat gerig is op die aktualisering en die onderhouding van die verhouding tussen God en mens asook mens en God. Derhalwe is dit vir die navorser beter in die lig van die geloofsbou-aspek van gemeentebou, om van *geloofsaksies* of *geloofshandeling* te praat, eerder as net handeling, wat geassosieer kan word met geesteswetenskaplike terme. Dreyer (1995:796) sê, die feit dat die studieveld van die praktiese teologie in terme van kommunikatiewe geloofshandeling beskryf word, is 'n wins – veral as dit gesien word vanuit kerklike *praxis*. Bisschoff (1991:26) akklameer: “Die praktiese teologie as handelingswetenskap kan inderdaad verval in die slaggat, dat dit as kritiese wetenskap die funksie van die geloof en veral die vernuwende krag van God van die geloof ignoreer of verbyloop. Hierdie handeling het met die gemeente te doen. Hierdie handeling is gerig op die koms van die Koninkryk van God. Omdat dit ook aan die gebrokenheid van hierdie lewe onderwerp is, is daar in hierdie handeling ook 'n strewe om die werklikheid waarbinne dit plaasvind, te verander na die ideaal soos uiteengesit in die basisteorie. Hierdie ideaal word geformuleer met insigte uit die Skrif en insette uit die ander wetenskappe. Daar is ook 'n interaksie tussen die *teorie* en die *praxis*, soos reeds beskryf.” Nel (1994:83): “Alle handeling is ten diepste dienshandeling – in diens van God, die gemeente en die wêreld.”

Hierdie handelingsteorie verval in 'n ideologiese afgeslotenheid, indien dit nie na die praktyk geneem word nie. Die teorie van aksie, word aksie of handeling deur die geloof vanuit die kerklike perspektief, alleen wanneer dit gekommunikeer word. Hierdie kommunikasie is kommunikatief, aangesien dit hermeneuties-teologies van aard is.

Dreyer (1995:795-796) gee 'n duideliker perspektief op kommunikatiewe geloofshandelinge:

1. Die Praktiese Teologie hou hom besig met die verstaan en verklaar van kommunikatiewe geloofshandelinge in diens van die evangelie – geloofshandelinge wat Christene uitvoer omdat hulle in Christus glo; hierdie handelinge kan omskryf word aan die hand van 'n paar trosbegrippe soos: prediking, onderrig, sorg, viering en diens.
2. Daar is een handeling wat grondliggend aan alle ander handelinge funksioneer en dit is kommunikasie; die handelinge van prediking, onderrig, sorg, viering en diens is wesenlik kommunikatief, omdat die Christelike geloof daarin oorgedra en opgebou word.
3. Die kommunikatiewe handelingsteorie vereis 'n simmetriese kommunikasiepatroon. Dit lê klem op vrye, gelykwaardige, nie-otoritêre optrede wat mense vrywaar teen magmisbruik en instrumentele manipulasie.
4. Die gees van hierdie metateorie is 'n liefdevolle, offervaardige, solidêre, diensvaardige omgang van gelowiges met mekaar.
5. Kommunikatiewe handelinge het dus ten doel om onderlinge begrip en konsensus oor die normatiewe betekenis van die Skrif en die optrede daarvolgens te bewerk.
6. Bäumlér (1974) gaan selfs so ver om die Koninkryk van God te verstaan as die ryk van heil waarin vrede, geregtigheid en vryheid heers as die teologiese siening van onverstoorte kommunikasie tussen mense. Hierdie siening van die Koninkryk bied genoegsame ruimte vir die emansipatoriese belang van kommunikatiewe handelinge. Dit het die doelwit van verandering ter bereiking van die ideaal van 'n samelewing vry van verwronge kommunikasie. Sodoende word die blokkades in kommunikatiewe handelinge blootgelê en opgehef binne 'n emansipatoriese *praxis*.
7. Die werk van die Heilige Gees binne 'n handelings-teoretiese opvatting maak die blootlegging van die grense van die kommunikatiewe vaardigheid in die rigting van 'n oop, regverdige en kommunikatiewe gemeenskap veel moontliker.

8. Die affektiewe dimensie van menswees in relasie met die kognitiewe, asook 'n doelbewuste werklikheidsbetrokkenheid, sal in die kommunikatiewe geloofshandelinge weerspieël moet word.

Die volgende samevattende opmerkings aangaande die kommunikatiewe geloofshandelingsteorie kan ook vanuit Bisschoff (1991:27-28) gemaak word en vat dit wat oor kommunikatiewe geloofshandelinge gesê is, goed saam:

- a. Die handeling is gerig op die verbetering van die *praxis* van die gemeente. In die verbetering word die ideaal nagestreef, wat bepaal word deur die wese en doel van die gemeente.
- b. Hierdie praktykgerigtheid vereis 'n strategie vir die handeling.
- c. In die proses van die verbetering van die *praxis* word interdisiplinêr te werk gegaan.
- d. Die *praxis* moet reg verstaan en beoordeel word. Dit vereis empiriese navorsing. Hierdie kennis van die *praxis* help om die teorie waarmee die verbetering van die *praxis* aangepak word, te verbeter en te verstel waar nodig.
- e. Daar is 'n kritiese interaksie tussen die *teorie* en die *praxis* wat aangehelp word deur die empiriese navorsing.
- f. Hierdie handeling is geloofshandeling en kommunikatief van aard.

Kommunikatiewe geloofshandelinge neem afskeid van die diakonologiese benadering of amptelike vakke, wat die gemeente se funksionering laat opgaan in die funksionering van die ampte. In hierdie benadering geld die Skrif as die enigste kenbron. Die klem val dan op die bestudering van die ampte en die dienste wat deur die ampsdraers uitgevoer moet word. Die gewone lidmate en hulle rol in die kerk het nie in die verlede genoegsaam in die fokus gekom nie. Kommunikatiewe geloofshandelinge open die veld vir die funksionering van die kerk as geloofsgemeenskap – wat alle lidmate insluit, binne die ruimte van die erediens en ander kerklike aktiwiteite, met die oog op die lewe van die gelowiges in die kader van die breë gemeenskap (vgl. Van der Merwe 1999:17).

1.2.11 Sisteemteorie

Die sisteemteorie val binne die verstaan van *Ekologie* – die essensiële interafhanklikheid van alle aspekte van die lewe op aarde (vgl. Hendriks 1992:278). Heitink (1999:217-218) veronderstel naas, maar tog ook integrerend en komplementêr deel van die kommunikatiewe geloofshandelinge, ’n sisteemteorie as essensieel in die verstaan van gemeentebou. Heitink (:217) verwys na die bydrae van Firet (1987) en Pasveer (1992) in verband met die sogenaamde *oop sisteemteorie* (ekosisteem) as ’n model vir gemeentebou, as rigtinggewend vir die sisteemteoretiese denke in kerklike verband. Heitink tipeer sisteemdenke as ’n beklemtoning van die samehang van dit wat bestudeer word. Teenoor ’n enkelvoudige gereduseerde bestudering van oorsaak en gevolg, word erken dat ’n verskeidenheid faktore, wat nie almal verreken kan word nie, dikwels op onvoorspelbare wyse in ’n oorsaaklike verband met mekaar staan. Die kompleksiteit van die sisteem word erken en daar word gestreef na ’n meer omvattende verstaan van die werklikheid en die onderskeie elemente daarvan. Bisschoff (1995:28) sê: “Die gemeente kan as ’n sisteem beskou word waarbinne die verskillende elemente (soos koinonia, diakonia, kerugma, ensovoorts) van mekaar afhanklik is en in ’n ewewig (ekwilibrium) tot mekaar verkeer. Hierdie interafhanklikheid word verder versterk deur invloede van buite die gemeente, omdat die gemeente ’n oop sisteem is waarop samelewingsgebeure besliste impak het. Elke sisteem het ’n spesifieke gerigtheid wat aansluit by die handelingsteorie se ‘ideaal’. Dit geld ook vir die gemeente wat ’n duidelike missie (rede vir bestaan) het. Hierdie ideaal word in die basisteorie oor die gemeente omskryf.”

Firet (1980:22-24) noem twee punte van belang vir sy siening van die sisteemteorie:

- Interrelasie – Dit is ’n begrensde geheel waarbinne die dele in sekere rangskikking tot mekaar staan. Hierdie verhouding of relasies van die dele binne die geheel is belangrik.
Dit is nie toevallig nie, maar staan in koördinasie tot mekaar.
Die dele binne die sisteem beïnvloed mekaar.
- Uitwisselingsrelasie – Dit is die invloed, wat die sisteem en die omgewing op mekaar het. Dit word ’n oop sisteem genoem.

So 'n oop sisteem, wat invloede van buite toelaat, is 'n gesonde sisteem. Dit bevorder die interaksie tussen die sisteem en die omgewing. 'n Ongesonde sisteem is egter geslote vir die invloede van buite. 'n Oop sisteem is doelgerig. Dit is van belang, omdat praktiese teologie juis te maak het met sisteme, wat met die oog op spesifieke doeleindes ontwerp is.

Pasveer (1992:33-34) sluit by Heitink en Furet aan en praat ook van 'n oop sisteemteorie. Hy spits die sisteemdenke spesifiek toe op gemeentebou. Terwyl sisteemdenke die kompleksiteit van die werklikheid erken, beoog dit terselfdertyd om hierdie komplekse samehang verstaanbaar te maak deur dit as sisteme te bestudeer, sonder om voor te gee dat die volle omvang van die samehang in een teorie saamgevat kan word. 'n Verdere voordeel van die sisteembenadering is dat dit op meer as een wetenskap van toepassing is en dat dit 'n intermediêre rol tussen die verskillende wetenskappe speel. So word die insigte van ander wetenskappe vir mekaar toeganklik en ter sake, ook vir die praktiese teologie. Teenoor die analitiese beoefening van die wetenskap wat verskynsels binne die verband van oorsaak en gevolg bestudeer, laat val die sisteemteorie die klem op die sintese van die geheel. Pasveer praat ook van die onderlinge relasies en noem die ordening van hierdie relasies *struktuur*. Hy sê: “Wanneer er veranderingen optreden in deze structuur, is er sprake van een *proses* (Pasveer 1992:36).

Omdat sisteme op hulle beurt weer aan voortdurende beïnvloeding van die omgewing onderhewig is, word van *oop* sisteme gepraat (Pasveer 1992:45). Pasveer (1992:57-59) sê, dat elke gemeente 'n unieke sisteem vorm en ook deel van 'n unieke omgewing vorm. Binne die benadering van die sisteemteorie kan die gemeente as sisteem gesien en benader word; 'n oop sisteem wat onder voortdurende beïnvloeding van sy omgewing verkeer. 'n Oop sisteem is doelgerig. Vanuit die doel kan die sisteem beoordeel word. So byvoorbeeld kan die sisteem *gemeente* vanuit die doel van die gemeente beoordeel en strukture wat in die loop van tyd gegroei het, getoets en moontlik as nie-funksioneel en as uitgewerk beoordeel word. In sisteemterme, word die doel ook soms die streefwaarde genoem.

Pasveer (1992:236) illustreer dit aan die hand van die volgende diagram:

Figuur 1.3: Sisteemteorie

Die bogenoemde diagram stel 'n uurglas voor waarin die invloede vanuit die omgewing die gemeente se *praxis* toets. Dit lei tot 'n leerproses vir die gemeente wat bedoel is om tot 'n verbeterde *praxis* te lei. Die uurglas word voortdurend omgekeer, wat 'n deurlopende en onophoudelike proses veronderstel. Die vernouing in die uurglas beeld juis die spanning, wat die leerproses meebring. Die veronderstelling is ook nie, dat een proses eers heeltemal verloop het, voordat die volgende proses begin nie. Modelle vir gemeentebou behoort die element van sistematiese samehang van onderdele (subsisteme) binne die gemeente, asook die beïnvloeding deur die omgewing van die gemeente as 'n oop sisteem, behoorlik te verreken (vgl. Smuts 1995:54-56).

Samevattend kan die volgende aangaande die sisteemteorie gesê word:

- a. Die gemeente as sisteem bestaan uit 'n aantal elemente wat kenmerkend vir die gemeente is. Handeling, wat eie aan 'n spesifieke gemeente is.
- b. Die elemente in die sisteem is van mekaar afhanklik, staan in 'n sekere rangskikking tot mekaar en beïnvloed mekaar. Hierdie insig help om gemeentebou as verandering in die gemeente te verstaan en reg te stuur.

- c. Die gemeente is 'n afgebakende eenheid, wat deur sy omgewing beïnvloed word. Hierdie interaksie is gesond en vereis van die sisteem om optimaal te funksioneer.
- d. Daar word 'n doelgerigtheid in die sisteem vereis, wat bepaal word deur die gemeente se funksionele werking.

1.2.12 Samevatting

Die hele argument, wat in verband met die gedefinieerde subjek (*teorie*) en die empiriese subjek (*praxis*) gevoer is, kan vervolgens opsommend en skematies voorgestel word:

Gemeentebou is 'n handelingswetenskap, wat teologies-krities te werk gaan en gerig is op simmetriese kommunikatiewe geloofshandeling van die gemeente, met die doel om binne 'n oop sisteembeskouing (ekosisteem) teorieë te ontwerp, waardeur die *praxis* van die gemeente verbeter kan word na die ideaal, wat verkry word in die interaksie tussen die Woord van God – as eerste en normatiewe openbaringsbron en die empiriese of werklikheid, as kontrole onder die gesag en leiding van die Heilige Gees waarbinne die gemeente bestaan en sy doel moet bereik.

Hierdie definisie word in *figuur 1.4* skematies uitgebeeld:

Figuur 1.4: Gemeentebou